

қосып келеді. Осы бірлік пен келісімнің арқасында Қазақстан болашақта да дамудың даңғыл жолымен ілгерілеп, Мәңгілік Ел идеясын жүзеге асыра беретініне сенім мол. Сонымен қатар, этномәдени бірлестіктер жастар арасында толеранттылық пен бауырмалдықты қалыптастырып, әр ұлт өкілі өз мәдениетін сақтай отырып, біртұтас қазақстандық қоғамның мүшесі ретінде өзіг сезінуіне мүмкіндік береді. Олар этносаралық қатынастар мәдениетін дамытуда, қоғамдық келісімді нығайтуда және ұлттық бірлікті тұрақты түрде қолдауда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Тәуелсіздік дәуірі. - Астана: Ел-шежіре, 2017. - 123-128 бб.
2. Қазақстан халқы Ассамблеясының ресми сайты - assembly.kz
3. Ахметов Қ. Қазақстандағы этносаралық келісім тәжірибесі. - Алматы, 2020. - 45-52 бб.
4. ҚХА XX сессиясының материалдары. - Астана, 2014. -17-22 бб.
5. Мурадов А. Қазақстан халқы Ассамблеясы және этномәдени саясат. - Қарағанды, 2022. - 63-70 бб.

ЦИФРЛАНДЫРУ - ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ СЕРПІЛІСТІҢ КІЛТІ

Тлеубек А.

Ғылыми жетекшісі: т.ғ.к., профессор ассистенті Амрина М.С.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті
Қарағанды қ.

Қазақстан Республикасы Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өзінің 2025 жылғы Жолдауында цифрландыруды «жаңа экономикалық серпілістің кілті» деп атап өтті. Мемлекет басшысы бұл бағытты еліміздің стратегиялық дамуының басты басымдығы ретінде белгілеп, барлық салада инновациялық технологияларды енгізу, экономиканы әртарапандыру және адами капиталды дамыту қажеттігін айта кетті. Цифрландыру - қоғам мен экономиканы технологиялық тұрғыдан жаңарту процесі.

Бұл тек компьютер немесе интернетті пайдалану ғана емес, сонымен қатар басқару жүйесін жетілдіру, өндіріс тиімділігін арттыру және жаңа жұмыс орындарын ашу тәсілі болып табылады. Қазақстанда цифрлық трансформация «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында бастау алды. Бағдарлама елдің экономикасын жаңа деңгейге көтеріп, заманауи ақпараттық инфрақұрылым құруға бағытталған. Қазіргі таңда электрондық үкімет, онлайн банкинг, цифрлық сауда және электрондық денсаулық сақтау жүйесі кеңінен дамып келеді. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев 2025 жылғы Жолдауында цифрлық экономиканы дамыту үшін төмендегі басым бағыттарды атап көрсетті:

- Мемлекеттік қызметтердің барлығын электронды форматқа көшіру;
- Өндіріс, ауыл шаруашылығы, білім және медицина салаларында жаңа цифрлық шешімдер енгізу;
- Жасанды интеллект пен үлкен деректерді (Big Data) қолдану арқылы басқару тиімділігін арттыру;
- Цифрлық кәсіпкерлікті дамытуға жағдай жасау және инновациялық стартаптарға қолдау көрсету. Президенттің бұл бастамалары ел экономикасының сапалы өсуіне, жаңа жұмыс орындарының ашылуына және азаматтардың өмір сапасының артуына жол ашады.

Бүгінгі таңда әлем жылдам өзгеріп жатқан цифрлық дәуірге аяқ басты. Технология мен инновация адам өмірінің барлық саласына еніп, экономиканың, білім мен мәдениеттің жаңа форматын қалыптастыруда. Цифрландыру осы жағдайларда мемлекеттердің даму деңгейін айқындайтын негізгі көрсеткішке айналды. Бұл фактор тақырып өзектілігі мен мақсатын айқындап, осы тақырыптың пайда болуының бір тетігі.

Цифрландыру экономиканы тиімді етуге, өндіріс шығындарын азайтуға және еңбек өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Кәсіпорындар цифрлық технологияларды енгізу арқылы өз қызметін оңтайландырып, әлемдік нарыққа шығуға жағдай жасай алады.

Экономикалық тұрғыдан алғанда, цифрландыру:

- Мемлекеттік басқаруда ашықтықты қамтамасыз етеді;
- Шағын және орта бизнесті дамытуға серпін береді;
- Салық түсімдерін көбейтеді;

-Жаңа салалар мен мамандықтардың пайда болуына ықпал етеді.

Ал әлеуметтік тұрғыда цифрландыру - халықтың өмір сапасын жақсартудың тиімді құралы.

Электронды денсаулық сақтау жүйесі арқылы медициналық қызметтерге қолжетімділік артты, электрондық үкімет арқылы құжат алу жеңілдеді, онлайн білім беру платформалары қашықтықтан сапалы білім алуға мүмкіндік беріп отыр. Мұның бәрі елдің цифрлық мәдениетін арттырып, азаматтардың саналы әрі белсенді өмір сүруіне жол ашады.

III. Цифрлық білім мен адами капиталды дамыту

Цифрлық қоғамның басты қозғаушы күші - адам.

Президент Тоқаев өз Жолдауында:

«Біздің басты байлығымыз - адам капиталы. Жаңа заманның талабы - білімді, икемді және цифрлық сауатты ұрпақ», - деп атап өтті. Сондықтан елімізде адами капиталды дамыту бағытында бірқатар шаралар жүзеге асуда. Мектептер мен жоғары оқу орындарында цифрлық сауаттылық, бағдарламалау, жасанды интеллект және робототехника пәндері енгізіліп жатыр. Онлайн оқыту платформалары (мысалы, BilimLand, Coursera, Khan Academy) жастарға жаңа білім алу мүмкіндігін беруде. Бұл платформалар оқушылар мен студенттерге әлемдік деңгейдегі материалдармен жұмыс істеуге жағдай жасайды. Сонымен қатар, IT мамандарын даярлау, инновациялық стартаптар мен зерттеу жобаларын қолдау - еліміздің технологиялық болашағын қалыптастырудың маңызды бағыты болып табылады. Адам капиталының дамуы - цифрландырудың өзегін құрайды. Егер әрбір азамат жаңа технологияларды тиімді қолдана білсе, елдің экономикалық және мәдени өркендеуі де соғұрлым тез жүреді.

Бәсекеге қабілеттілікке ықпалы: геосаяси тәуекелдер бәсекеге қабілеттілікті төмендетуі мүмкін, бірақ дұрыс стратегиямен оларды басқару мүмкін. ЖИ және цифрлық технологияларды қауіпсіз енгізу елге стратегиялық артықшылық бере алады.

Қазақстанның жаһандық бәсекеге қабілеттілігіне ықпалы: талдау

Позитивті факторлар

1. Инновациялық серпін: ЖИ-ны кеңінен енгізу технологиялық секторды жедел дамытып, Қазақстанды жоғары технологиялы нарықта бәсекеге қабілетті етеді.

2. Инвестициялық тартымдылық: институционалдық реформалар мен заңнамалық жетілдіру шетелдік және жергілікті инвесторларды тартуға септігін тигізеді.

3. Адами капитал: білім мен ғылымға жасалатын инвестициялар - ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілік негізі.

4. Инфрақұрылымның жаңаруы: логистикалық және цифрлық инфрақұрылымның дамуы Қазақстанды транзиттік экономика хабына айналдыра алады.

5. Әлеуметтік цифрландыру: мемлекеттік қызметтер мен әлеуметтік саланың цифрлануы халық үшін қызмет көрсету сапасын жақсартады, мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттырады.

Тәуекелдер мен шектеулер

1. Қаржылық тәуекелдер: ЖИ мен инфрақұрылым жобаларына инвестициялар үлкен, бюджетке жүктеме болуы мүмкін.

2. Кадр тапшылығы: жоғары білікті мамандар даярлау уақыт алады; бірқатар өңірлерде кадр тапшылығы болуы мүмкін.

3. Заңнамалық және реттеу кедергілері: цифрлық активтер мен криптовалюта саласында жаңа кодекстер мен заңдар қабылдау қажет; бұл үрдісте кідіріс болуы мүмкін.

4. Киберқауіптер: ЖИ және цифрлық жүйелерді кең қолдану деректердің қауіпсіздігін, кибершабуылдарды күшейтуі мүмкін

5. Геосаяси ықпал: ел жаһандық шиеленістерге байланысты сыртқы тәуелділікке ұшырауы мүмкін; сондай-ақ технологиялық суверенитет мәселелері де маңызды.

Ұзақ мерзімді перспектива:

Егер Жолдаудағы бастамалар табысты іске асырылса, Қазақстан келесі 5-10 жыл ішінде:

- технологиялық хабқа айналуы мүмкін;
- өңірлік транзиттік хаб ретіндегі рөлін күшейте алады;
- ғылыми әлеуетін арттырып, жаһандық ғылыми қауымдастықпен ынтымақтаса алады;
- экономикалық құрылымын диверсификациялап, шикізатқа тәуелділігін азайтады;
- әлеуметтік цифрландыру арқылы өмір сапасын жақсартады.

Ұсыныстар

1. Жол карталарын нақтылау: Жолдаудағы айтылған бастамалар үшін нақты орындау кестесін, жауапты органдарды және ресурстарды анықтау керек.

2. Халықаралық ынтымақтастық: ЖИ және цифрлық трансформация саласында әлемдік озық елдермен серіктестік орнату - тәжірибе алмасуға және қаржылық қолдауға жол ашады.

3. Қауіпсіздік шаралары: киберқауіпсіздік үшін арнайы бағдарламаларды дамыту, деректерді қорғау заңнамасын нығайту.

4. Кадр дайындау: Жасанды интеллект - бағдарламалары бар университеттерді қолдау, халықаралық зерттеу орталықтарымен байланыс орнату.

5. Инвестицияны ынталандыру: трансформацияланған өнеркәсіп пен инфрақұрылым жобаларына жеңілдіктер (салық, гранттар) беру; арнайы экономикалық аймақтарды дамыту.

Қорытындылай келе, цифрландыру - Қазақстанның болашағын айқындайтын стратегиялық бағыт.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2025 жылғы Жолдауында айтылған бастамалар елдің жаңа экономикалық серпілісіне жол ашып отыр. Цифрлық экономика - бұл жоғары технологияға, инновацияға және білімге сүйенетін жаңа даму моделі.

Ол тек экономиканы жаңғыртып қана қоймай, қоғамның өмір сапасын арттырып, мемлекеттік басқаруда тиімділік пен ашықтықты қамтамасыз етеді. Бүгінгі міндет - цифрландырудың барлық мүмкіндігін тиімді пайдаланып, оны елдің тұрақты дамуының негізгі тетігіне айналдыру. Цифрлық дәуір - бұл болашаққа бастайтын жол, ал сол жолда білімді, заманауи және жаңашыл ұрпақ - Қазақстанның ең басты капиталы.

2025 жылғы Тоқаевтың Жолдауы Қазақстанның экономикалық, әлеуметтік және технологиялық дамуына бағытталған стратегиялық құжат ретінде қарастырылған. Бұл Жолдау еліміздің жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға арналған кешенді шаралар жиынтығын ұсынады, оның ішінде цифрлық трансформация, жасанды интеллект, адами капиталды дамыту, институционалдық реформалар, инвестициялық тартымдылықты арттыру және инфрақұрылымды жетілдіру маңызды рөл атқарады.

Цифрландыру және инновация саласындағы бастамалар елдің технологиялық дамуын жеделдетіп, жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға жол ашады. Мемлекет цифрлық кодекс қабылдау, жаңа министрлік құру және мемлекеттік қызметтерді автоматтандыру арқылы басқарудың тиімділігін арттырады. Бұл бағыт Қазақстанды технологиялық тұрғыдан дамыған елдер қатарына қосып, жаһандық нарықта бәсекеге қабілеттілікті күшейтеді. Инвестициялар мен индустриялық трансформация экономикадағы шикізатқа тәуелділікті төмендетіп, жоғары технологиялы өндірістер мен өңдеу саласын дамытуды қамтамасыз етеді. Бұл стратегиялық қадам тек экономикалық өсімді қамтамасыз етіп қана қоймай, елдің экспорттық әлеуетін арттырады, қосылған құн өндірісін ұлғайтады. Сондай-ақ, экономиканы әртараптандыру арқылы сыртқы факторларға тәуелділікті азайтады. Институционалдық реформалар мен заңнамалық жаңартулар инвесторларға сенімді ортаны қалыптастырып, қаржы саласының тұрақтылығын арттыруға мүмкіндік береді. Инвесторлардың құқықтарын қорғау, заңсыз активтерді қайтару және ашықтықты қамтамасыз ету арқылы Қазақстанның халықаралық инвестициялық тартымдылығы артады. Бұл реформалар елдің экономикалық даму стратегиясын жүзеге асырудағы маңызды фактор болып табылады. Адами капиталды дамыту саласында Жолдауда білім беру жүйесін жаңарту, ғылыми әлеуетті күшейту және жоғары білікті кадрларды даярлау көзделген. Кадр сапасын арттыру елдің инновациялық экономикасын қолдайды және технологиялық трансформацияны тиімді жүзеге асыруға септігін тигізеді. Ғылыми зерттеулер мен инновациялар арқылы Қазақстан халықаралық ғылыми қауымдастықта танымал болады, бұл да бәсекеге қабілеттілікті арттырады.

Инфрақұрылым мен логистика саласындағы жаңартулар транзиттік әлеуетті күшейтіп, елді өңірлік хабқа айналдыруға мүмкіндік береді. Көлік дәліздерін дамыту, заманауи инфрақұрылым орнату, логистикалық жүйелерді автоматтандыру арқылы Қазақстан халықаралық сауда мен транзиттік қатынаста тиімді позицияға ие болады. Алайда, бұл реформаларды іске асыруда бірқатар тәуекелдер мен шектеулер бар. Оларға қаржылық жүктеме, кадр тапшылығы, заңнамалық және реттеу кедергілері, киберқауіптер және геосаяси шиеленістер жатады. Осы мәселелерді тиімді басқару мемлекеттің стратегиялық мақсаттарына қол жеткізу үшін аса маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қ. К. Тоқаев. «Әділетті Қазақстанның экономикасы: жаңа серпіліс жолында» - Қазақстан халқына Жолдау, 2025 жыл.

2. ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.
3. ҚР Білім және ғылым министрлігі. 2024-2025 оқу жылындағы цифрлық білім беру саясаты жөніндегі материалдар.
4. Назарбаев Университеті зерттеу орталығы. Digital Economy in Kazakhstan аналитикалық баяндамасы.

ФЕНОМЕН КАЗАХСКОЙ ЭМПАТИИ КАК ФАКТОР ОБЩЕСТВЕННОГО СОГЛАСИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ДЕПОРТИРОВАННЫМИ НАРОДАМИ

Жунусова З.К.

Научный руководитель: к.и.н., ассоциированный профессор Абдрахманова К.К.

Карагандинский национальный исследовательский университет

имени академика Е.А. Букетова

zarina.zhunusova09@mail.ru

г. Караганда

Ментальность народа - это результат многовекового исторического, культурного и социального развития, формирующий коллективное сознание, систему ценностей и поведенческие нормы. У казахского народа одним из ключевых элементов этой ментальности является сострадание, взаимопомощь и гостеприимство, которые веками передавались из поколения в поколение и закрепились в национальном сознании как нравственный код, как часть «генетической памяти».

Эти качества нашли глубокое отражение в фольклоре, пословицах, легендах, притчах, словах назидания, а также в традиционных нормах права, включая «Жеті Жарғы» - свод обычаев и законов кочевого казахского общества XVII века.

Пословицы и поговорки, как хранители нравственных установок, передавали потомкам опыт, нормы поведения и этику взаимоотношений в обществе. Именно они служили устной «конституцией» народа, определяя отношение к гостю, соседу и нуждающемуся: «Қонағынның алтынын алма, алғысын ал», что переводится - Золото у гостя не бери, а лучше благодарность проси. Или, «Қонақ келсе есікке, жүгіріп шық, кешікпе», то есть «Если гость придет, беги к двери, не опоздай». Глубокий философский смысл имеет пословица «Туысы жақын жақын емес, қонысы жақын жақын» - «Доброе соседство прочнее родственных уз». Или, «Тар жерде табысқан - кең жерде келіседі» - «Знакомство в трудный час перерастает в дружбу в добрый час» [1, с. 140-141].

Неотъемлемой частью общественных отношений у казахов были традиции взаимопомощи, закрепившие эмпатию и солидарность как культурную норму.

Ерулік - древний обычай гостеприимства по отношению к новоселам. Жители аула встречали новых соседей, приглашали их на трапезу, приносили подарки, помогали обустроиться. Это способствовало социальной интеграции, укреплению доверия и адаптации кочевников в новом месте.

Жылу жинау («сбор тепла») - коллективная помощь пострадавшим от бедствий (пожара, наводнения, гибели скота). Каждый член общины, от старейшины до ребёнка, вносил посильный вклад. Эта традиция закрепляла чувство взаимной ответственности и сострадания.

Асар - древняя форма трудовой взаимопомощи. Соседи собирались безвозмездно для строительства дома, уборки урожая или ремонта юрты. В «Жеті Жарғы» эта практика закреплялась как общественный долг: сегодня ты помогаешь, завтра помогут тебе. Асар стал символом социальной сплочённости и общинной поддержки - формой раннего гражданского участия.

Особое место в ментальной культуре казахов занимает традиция қонақасы - угощение и приют для любого путника. Согласно кодексу чести и «Жеті Жарғы», гостю нельзя отказать в пище, крове и защите: «Қонақ келсе - құт келер, оны сыйлау - елдің парызы» (Когда гость приходит - с ним приходит благодать; почтить его - долг народа). Қонақасы - это не просто угощение, а ритуал признательности, акт благодарности и уважения. Незванный гость считался благословением, а его приход - поводом для радости. Отказ в приёме гостя приравнивался к нарушению чести, а в некоторых случаях карался штрафом - хозяин обязан был уплатить гостю лошадь или скотину [1, с. 140].

Легенда о гостеприимстве: «Алаш хан және қонақасы заңы»- согласно древней легенде, Алаш хан завещал своим потомкам: «Не берите платы за еду и ночлег, пользуйтесь правом қонақасы - бесплатного приюта и угощения» [1, с. 141].